

Din nou despre existența genului neutru în românește

Reluînd o veche dispută a lingvisticii românești, cercetătorul cehoslovac Vladimir Hořejši, care a mai abordat chestiunea de față și în articolul *Problema substantivelor așa-zise „neutre” în limba română în lumina legăturilor cu alte limbi* (SCL, VIII, 1957, p. 415—429), pledează din nou, în articolul *À propos des noms ambigènes (neutres) roumains*, din „Philologica Pragensia” (VII, 1964, nr. 4, p. 401—407), pentru considerarea neutrelor românești drept ambigene.

După părerea sa, teoria Graur, emisă în 1929, în revista „Romania”, LIV, este greșită pentru că numai adjectivul decide, prin forma lui diferită după genuri, dacă numărul acestora este de trei sau de două. „Lingvistica modernă — scrie V. H. — stabilește drept criteriu pentru aflarea genului gramatical al unui nume oarecare forma adjectivului epitet care se acordă cu numele; astfel se vorbește, de exemplu, de existența a trei genuri gramaticale în latină, în cehă, în germană etc., fiindcă adjectivele epitet, acordindu-se cu substantivele, iau trei forme diferite, între care continuă să existe un raport de variație: orice substantiv cere numai una dintre cele trei forme ale adjectivului” (p. 401). Observînd că nu așa stau lucrurile în românește, autorul conchide: „această împrejurare este suficientă spre a susține că româna nu are decît două genuri gramaticale, masculinul și femininul, și că substantivele de care se ocupă studiul nostru nu țin de al treilea gen special, ci trebuie considerate ca ambigene (sau eterogene), adică masculine la singular și feminine la plural” (*id.*, p. 402).

Iată un preambul care ar părea că trebuie să pună capăt oricărei discuții, dar — remarcă autorul — „în ciuda acestui argument foarte clar și, după părerea noastră, suficient de convingător, majoritatea lingviștilor români neagă existența substantivelor ambigene în românește și le consideră neutre” (*id.*, p. 402). Urmează o demonstrație, care, în aceste condiții, devine, cum afirmă însuși V. H., „un regard critique” la adresa majorității lingviștilor români. Înainte de a ne ocupa de acest „regard critique”, să ne fie îngăduit să facem cîteva observații tot cu caracter de preambul.

Mult timp după apariția articolului din „Romania” al acad. Al. Graur, unii autori de gramatici și de studii nu au vrut să întrebuițeze termenul de *neutre* pentru substantivele cărora acum V. H. le spune *ambigene*. Argumentul cel mai obișnuit a fost tocmai acordul dintre substantiv și adjectivul epitet, care, nu prea vedem de ce, este pus acum de autor pe seama lingvisticii „moderne”. De fapt, și neogramaticii se serveau de el la stabilirea genului gramatical. Prin urmare, dacă lingviștii români, cunoscînd acest vechi argument, s-au hotărît totuși să accepte teza exis-

tenței neutrelor în românește, au făcut-o nu „în ciuda” lui, ci *împotriva* lui, ceea ce este cu totul altceva.

Să vedem însă, în continuare, valoarea afirmației autorului, potrivit căreia limba română dispune de trei mari categorii de substantive, unele masculine, altele feminine și altele ambigene. Așadar, substantivele din limba română se grupează, conform punctului de vedere aici în discuție, în trei clase: două, asupra cărora nu mai e nevoie să ne oprim, și a treia, care, după V. H., nu constituie un gen gramatical, ci o clasă eterogenă, cu singularul masculin și pluralul feminin. Dacă argumentul decisiv al apartenenței unui substantiv la o clasă de gen gramatical sau la alta este acordul cu adjectivul epitet, de ce mai e nevoie — ne întrebăm — de clasa ambigenelor? Logic ar fi fost să se fi redus numărul genurilor gramaticale din limba română numai la masculin și feminin și, evident, să nu fi fost adus în discuție argumentul numărului, care nu arată, după V. H., de ce gen este un substantiv. O consecvență, care obligă pe autor să analizeze raportul dintre număr și gen și să susțină că o clasificare pe genuri nu este posibilă decât în cadrul aceluiași număr, ori singular, ori plural. După părerea sa, rusa, germana și ceha vorbită „fac distincție între trei genuri gramaticale la singular, dar nu au decât unul la plural” (p. 402). Deci V. H. subordonează genul gramatical numărului, clasificând substantivele întâi după număr și apoi după gen. Rezultă, pe de o parte, o răsturnare a raportului unanim acceptat, iar pe de altă parte, stabilirea unei condiții noi pentru opozițiile din limbă, căci ele nu mai sînt valabile, după autor, decât dacă respectă limitarea prin numărul singular sau plural. Ambele afirmații au pentru teoria limbii o importanță care depășește în mod vădit situația claselor de gen al substantivelor limbii române.

Relația gen-număr este determinată în limbile cu o anumită structură de calitate a celor două categorii. Genul, după cum s-a spus adesea, nu este pe deplin gramaticalizat, depinzînd și de semantica substantivului. Așa se explică formele moționale. Numărul se află însă mai sus pe treapta abstractizării, adică a gramaticalizării, ceea ce este suficient spre a ne face să înțelegem de ce caracterizarea unui substantiv începe cu genul, continuă cu numărul și se sfîrșește cu cazul.

Genul constituie o paradigmă. El este o categorie generală, avînd „defectul” unei insuficiente abstractizări, dar cum generalul e, din punct de vedere filozofic, o infinitate de stări, în interiorul lui intră ca pe o scară din ce în ce mai abstractă diverse mulțimi generalizate la grade diferite. Ca paradigmă deci, genul este o unitate, conținînd ca atare variante și, în mod fatal, opoziții. În interiorul unei paradigme opozițiile pot fi bilaterale sau multilaterale. Astfel, persoana 1 a unui timp verbal este în opoziție cu toate celelalte persoane, nu numai cu a 2-a sau cu a 3-a etc. de la singular și plural, iar analogiile în interiorul paradigmei verbale nu sînt împiedicate de număr, cum susține, în mod cu totul neașteptat, V. H. în studiul său, spre a limita posibilitatea opozițiilor (v. p. 407).

Variațiile din paradigma genului se raportează la număr și numai la el. Cu alte cuvinte, dacă în unitatea denumită gen gramatical nu toate substantivele sînt identice, diferențierea lor rezidă în desinențele și alter-

nanțele de număr, căci altă variație nu este pertinentă. Analiza întreprinsă de Em. Vasiliu în *Observații asupra genului în limba română*, din SCL, XI, 1960, p. 779—780 (articol pe care V. H., din păcate, nu-l cunoaște), analizează întemeiată atât pe criteriul paradigmatic cât și pe cel sintagmatic, l-a dus pe autor la concluzia că neutru românesc „se definește ca termen care nu aparține nici unui gen sau aparține ambelor genuri, ceea ce este perfect echivalent” (*loc. cit.*, p. 770). E, de altminteri, aproape același lucru cu ce afirmă V. H. când grupează ambigenele în a treia clasă, căreia el nu-i spune, însă, clasă de gen gramatical. Mai interesant ni se pare faptul că, reluând în termeni structurali teza Graur, Em. Vasiliu constată următoarele : „Confruntarea rezultatelor analizei formale cu definițiile semantice date genului, și genului neutru în special, duce la constatarea că cele două rezultate coincid : genul neutru, delimitat semantic de acad. Al. Graur, coincide cu genul neutru delimitat de noi printr-o analiză formală” (*id. ib.*).

Aceasta reduce la dimensiunile ei reale afirmația lui V. H. că „sensul (și nu forma) i-a făcut, între altele, pe Al. Graur și pe alți lingviști să considere «neutru» românesc drept un gen gramatical aparte” (p. 403).

Una dintre obiecțiile insistente aduse de V. H. tezei Graur este faptul că genul e definit pe baza „diferențelor (și nu a asemănărilor)...” (*id.*, p. 402). Or, după V. H., procedeul nu este bun, pentru că trebuie luate în considerare asemănările dintre formele de neutru cu formele de la masculine și neutre, fie la singular, fie la plural. Am revenit, în fond, la ideea inițială : obligația de a nu vorbi de opoziții decât sau la singular, sau la plural, cu un risc în plus însă pentru autor, acela de a desființa însuși conceptul de paradigmă. De fapt, în ignorarea acestui concept stă, după părerea noastră, explicația dificultăților întâmpinate de V. H. la înțelegerea categoriei neutrului în românește. Pornind de la ideea că genul gramatical se definește numai prin „acordul” adjectivului epitet cu substantivul, adică în planul sintagmatic, V. H. a pierdut din vedere existența paradigmei genului și nu a mai putut rezolva corect problema, pentru simplul motiv că nu a urmărit-o unde trebuia, căci e o contradicție în termeni a căuta membrii unei paradigme fără a postula existența ei. Se înțelege de la sine că dacă V. H. ar fi fost din principiu de părere că genul nu constituie o paradigmă, el ar fi avut obligația metodologică să înceapă cu demonstrația acestei teze, dar, după cum apreciază situația din rusă, germană și ceha vorbită, rezultă că el nu a reflectat la calitatea de paradigmă a genului gramatical. Dacă ar fi făcut-o, ar fi observat că cele trei limbi folosesc neutralizarea de gen la plural și nu ar mai fi susținut că ele au trei genuri la singular și numai unul la plural. El ar mai fi putut observa că asemenea neutralizări există și în română și, analizându-le, s-ar fi convins că nu degeaba „majoritatea lingviștilor români” au renunțat la argumentul sintagmatic al acordului substantivului cu adjectivul epitet.

Articolul la care ne referim discută și o serie de fapte de detaliu, printre care și chestiunea dacă desinența *-uri* reprezintă sau nu o caracteristică a neutrului. Autorul respinge părerea generală potrivit căreia

-uri ar avea caracteristica amintită, din cauză că ea apare la feminine ca *lipsuri, mîncăruri, vremuri* etc. Și în această privință s-a spus foarte mult. O referire a autorului la polemica Pușcariu-Graur l-ar fi lămurit.

Cît privește istoria neutrelor în românește, căreia îi sînt dedicate ultimele pagini ale articolului, ea este viciată de poziția față de întreaga problemă, căci autorul își propune să demonstreze cum au apărut „ambi-genele” în română.

În condițiile arătate, V. H. nu ne-a putut convinge, așadar, de inexistența neutrului în românește.

I. COTEANU